

Формиране на отношението на студентите към административната професия

Лучиян Милков*

Резюме: Статията представя част от резултатите от емпирично изследване, проведено в УНСС със студенти от специалност "Публична администрация" по проблеми, свързани с готовността за професионален административен труд и формиране на отношението им към административната професия.

Развитието на емоционалната (чувствена) страна на отношението към професия е важен елемент при формирането на личността на бъдещия специалист в областта на националната система "Публична администрация" и различните, по степен на сложност, отговорност и значимост, административни професии. Чувствата са основен двигател на поведението на личността и водещ мотив за действие.

Анализирана е динамиката на емоционалната сфера на отношението към професията в процеса на обучение в УНСС на студенти от трети, четвърти курс и следващи в магистърска програма "Публична администрация".

Ключови думи: дейност, професия, труд, чувства, готовност за труд, администрация, обучение, възпитание, развитие, личност.

JEL: A 30, B 32, M 12, M 30.

Въведение

Отношението към професията е сложно психично образувание. В съдържанието му, неговата емоционална (чувствена), познавателна и волева същност имат собствени, различни от другите, проявления. Те се базират на особеностите на емоционалната, познавателната и волевата страна на личностната конфигурация.

Развитието на емоционалната (чувствена) страна на отношението към професията е важен елемент при формирането на личността на бъдещия специалист в областта на националната система "Публична администрация" и различните, по степен на сложност, отговорност и значимост, административни професии. Чувствата са основен двигател на поведението на личността и водещ мотив за действие. В образователната система, конкретно във висшите училища, те се развиват в тясна връзка със съзнателния елемент, в процеса на активната самостоятелна и групова познавателна дейност, на основата на интереса към обучението, в процеса на усвояване от всеки студент на определени норми на поведение и оценка на собствената и на другите хора дейност.

Изследването на емоционалната (чувствена) страна на отношението към професи-

* Лучиян Милков е доктор, доцент в катедра "Публична администрация и регионално развитие" на УНСС, e-mail: milkovl@abv.bg

ята в подготвителното учебно заведение и нейната динамика се провежда със студенти от УНСС, факултет "Управление и администрация", специалност "Публична администрация", бакалавърска и магистърска степени. Всички участници са подбрани по лотарийния принцип. Броят на изследваните лица е 350, от които 50 са от групата на експертите, 100 студенти – от трети курс, 100 – от четвърти курс, в бакалавърска програма по "Публична администрация", и 100 – в магистърска програма по "Публична администрация". Насочваме се само към студенти от III и IV курс на бакалавърска степен, в специалността "Публична администрация", тъй като в първите два курса студентите са в направление "Администрация и управление" и след завършване на втори курс, по желание, се насочват към една от трите специалности във факултет "Управление и администрация": "Регионално развитие", "Бизнес администрация" и "Публична администрация".

В качеството на експерти се включват специалисти, които познават отлично подготовката на бъдещите администратори и нейните проблеми. Имат специална компетентност и достатъчен трудов стаж в областта на обучението и възпитанието на студентите от специалност "Публична администрация".

Методология

Изследването се провежда с комплекс от методи, за да се гарантира и осигури пълнота, достоверност и обективност на получените резултати по изследваната проблематика.

Изследователската методика включва: **експертна карта**; **тест за самооценка**; **въпросник**; **карта на административните интереси**; **метод за проучване на ценностната ориентация на студентите към административната професия**; **въпросник за изследване на общителността**.

Експертната карта е разработена съобразно изискванията към метода на "компетентните съдии" и постановките за структурния модел на психичната готовност за административен труд.

Изследването чрез **теста за самооценка** се провежда по едни и същи показатели с експертната карта. Това дава възможност за съпоставяне на резултатите от двата метода, т. е., оценката "отвън" и "отвътре". Оценката се прави по петобалната система. При съпоставяне на средните самооценки на студентите от трети, четвърти курс и тези от магистърска степен на обучение се установява тенденцията в изменението на професионалната ориентация и готовността за административен труд.

Въпросникът дава данни за състояние, оценките, отношенията на изследваните лица по исканите въпроси. Последните са подбрани във връзка с показателите, характеризиращи професионалната ориентация и готовността на студентите за упражняване на професия в областта на публичната администрация, включени в теста за самооценка и в експертната оценка.

Чрез **картата на административните интереси** се изследват интересите на студентите в областта на публичната администрация и спецификата на професионалната им ориентация. Обработката на данните се извършва според показанния бал. Най-висок бал – 40 (20 x 2 плуса) – силно проявен интерес; умерен интерес (от 12 до 24 плуса) и слаб интерес (до 11 плуса).

При метода за проучване на ценностната ориентация на студентите към административната професия на изследваните лица се предлагат седем изречения, характеризиращи административния труд, от които могат да се изберат две, изразяващи най-добре възприемането на този труд като ценност.

Въпросникът за изследване на общителността съдържа твърдения, които да-

Статии

ват възможност на изследваното лице да изрази своето мнение и да се самооцени по показателите за общителността. Отговорите са алтернативни: "Да" – "Не".

Използвани са и статистико-математически методи за обработка на получените резултати от изследването: **вариационен анализ; непараметричен анализ; коефициент на удовлетвореност.**

С **вариационния анализ** се изчисляват статистическите величини, чрез които могат да се представят количествени данни от изследователската работа. Това са средните аритметични величини (\bar{X}).

Средната аритметична се определя по формулата:

$$\bar{X} = \frac{\sum(n \cdot x_1)}{N} \quad (1)$$

където n е числото на отговорите по даден бал;

x_1 - балът;

N - числото на изследваните лица, дали отговор.

Методът на **непараметричния анализ** се осъществява чрез критерия на Ч. Пирсън (С. Pearson) χ^2 (хи-квадрат) за сравняване на две и повече честотни разпределения. Така, чрез определяне на относителните честоти и тяхното сравняване, се обработват алтернативни данни.

За оценка на удовлетвореността от професията използваме **коефициента на удовлетвореност** (K_y), изчислен по формулата:

$$K_y = \frac{1A + 0.5B + 0.5C - 0.5D - 1E}{A + B + C + D + E} \quad (2)$$

където A, B, C, D, E са различни степени на удовлетвореност: максимална; по-скоро удовлетвореност, отколкото не; неопределено, безразлично отношение; по-скоро неудовлетвореност; максимална неудовлетвореност.

Тъй като $A + B + C + D + E = N$ – брой на изследваните студенти, а $0 \leq C \leq N$, формулата може да се опрости:

$$K_y = \frac{1A + 0.5B - 0.5D - 1E}{N} \quad (3)$$

Коефициентът на удовлетвореност е равен на + 1, когато всички изследвани лица са максимално удовлетворени, и на -1, когато всички са максимално неудовлетворени. Ако броят на удовлетворените и неудовлетворените е равен, или всички са с неопределено отношение към професията, коефициентът е равен на 0.

Индексът на удовлетвореност от професията се изчислява по формулата:

$$J_y = \frac{A + B}{D + E} \quad (4)$$

Индексът показва колко пъти броят на удовлетворените е по-голям или по-малък от броя на неудовлетворените. $J_y = 0$, когато в извадката няма нито един удовлетворен от професията. Ако броят на удовлетворените е по-малък от този на неудовлетворените, то J_y приема стойности между 0 и 1. Горната граница на индекса зависи от обема на извадката – ако всички са удовлетворени от професията, то $J_y = 1$.

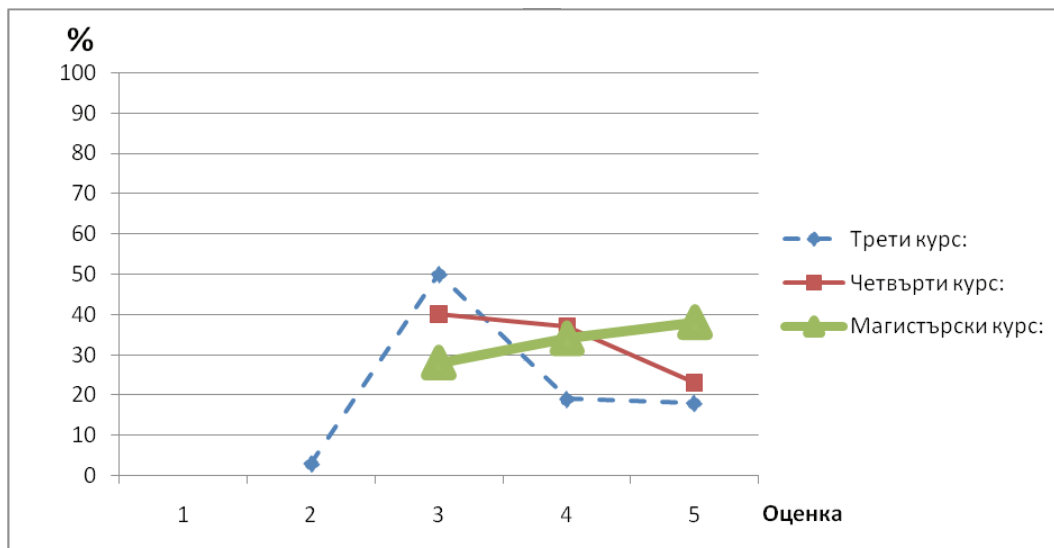
Получените данни от цялостното емпирично изследване на готовността диференцираме в две групи: количествени (интервални) и алтернативни. Данните се систематизират в таблици, схеми, диаграми, графики. За по-точна и надеждна обработка на резултатите от изследването, се използват редица статистически методи.

Изложение

Анализът на получените от изследването данни свързваме с най-важните показатели на емоционалната сфера в отношението към административната професия: **потребност** от административна дейност, **интерес** към нея и **удовлетвореност** от избора ѝ.

I. Потребност от административната професия

Любовта към тази дейност, **потребността от нея** са съществени изисквания

Фигура 1. Потребност от административна дейност (по данни от Теста за самооценка)

към личността на бъдещия специалист-администратор, необходима предпоставка за успешен професионален труд, източник на творческа дейност.

Анализът на данните от Теста за самооценка и Експертната оценка показват следните резултати:

Процентът на студентите от трети към следващите курсове, дали максималната положителна оценка 5, се увеличава – 18 % от трети курс, 23 % от четвърти курс и 38 % от бъдещите магистри (фигура 1).

Положително отношение към професията, обозначено с оценка 4, имат 29 % от третокурсниците, 37 % от четвъртокурсниците и 34 % от бъдещите магистри.

Безразлично отношение, маркирано с оценка 3, проявяват 50 % от трети курс, 40 % от четвърти и 28 % от последния курс на обучение.

Обезпокоителен е фактът, че 3 % от трети курс проявяват отрицателно отношение към професията (посочват оценка 2), нежелание тя да се упражнява в бъдеще. В следващите курсове няма студенти, избрали оценките 1 и 2.

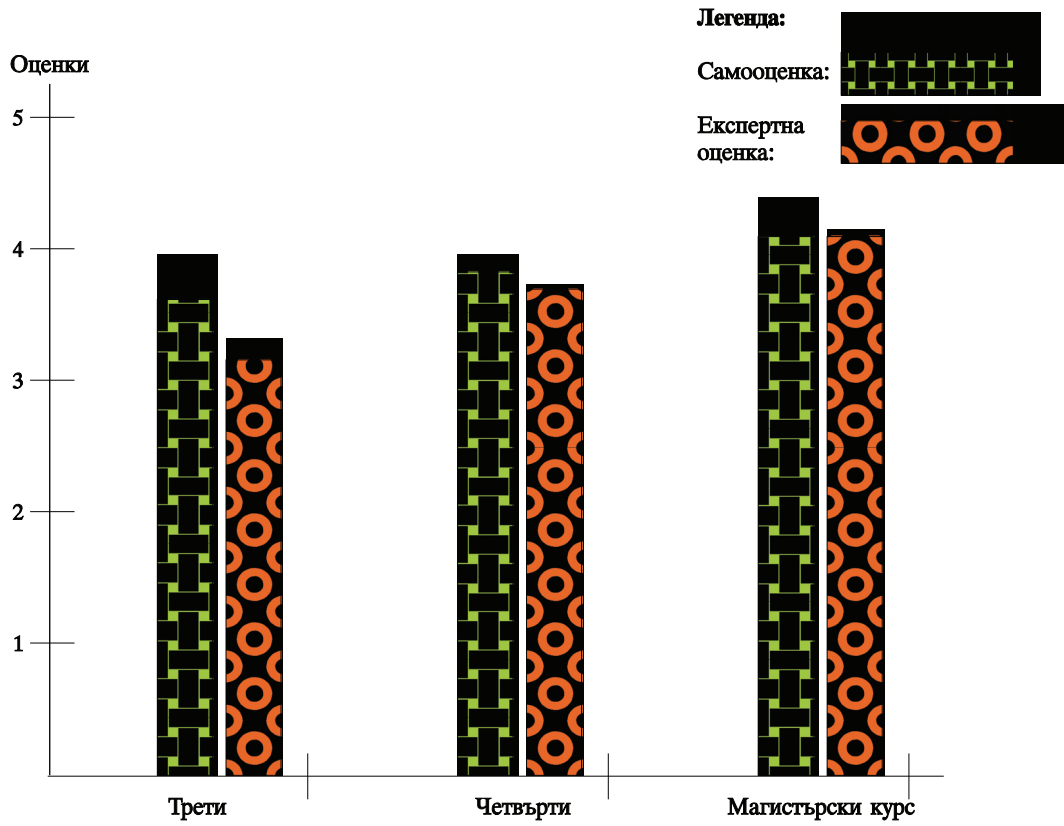
Линията на изменението в средните самооценки се покачва от трети курс към последния курс: 3,62 през третата година на следването, 3,83 през четвъртата и 4,10 в последния университетски курс (фигура 2).

При съпоставяне на данните е видно непрекъснатото нарастване на средната оценка (0,48 от трети към последен курс), което показва положителна тенденция в полза на студентите от магистърския курс, ясно изразено позитивно отношение към административната професия и потребност от нея.

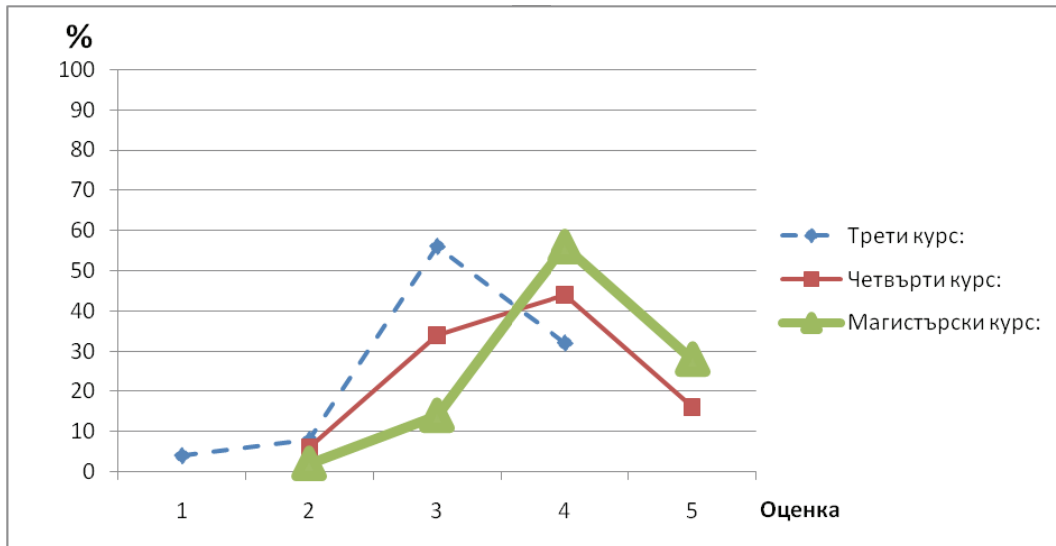
Данните от Експертната оценка са систематизирани и обобщени във фигура 2 и фигура 3.

Голяма част от експертите (56 %), характеризирайки този показател за студентите от трети курс, дават оценка 3, което показва прехода от отрицателна към положителна характеристика, т. е., онзи момент, в който позитивното отношение още не се е стабилизирало и не е станало водещо. 32 % от експертите дават оценка 4. Оценка 5 не посочва нито един от тях. Оценки 1 и 2 отбелязват 12 % от експертите.

Статии

Фигура 2. Потребност от административна дейност (по данни от Теста за самооценка и Експертната оценка)

Фигура 3. Потребност от административна дейност (по данни от Експертната оценка)

Преобладаващата експертна оценка на анализирания показател за четвърти курс е оценка 4 – 44 %, следвана от оценка 3 – 34 % и оценка 5 – 16 %. Най-високо развитие този показател, според експертите, достига при студентите, обучавани в магистърската програма "Публична администрация". 28 % дават оценка 5, която ясно изразява положително отношение на студентите, бъдещи администратори, към професията, а 56 % дават оценка 4, изразяваща по-скоро положително отношение, отколкото отрицателно. От 3,16 за трети курс средната експертна оценка се повишава на 3,70 за четвърти курс и на 4,10 за последния университетски курс.

По данните от експертите се установява по-голямо нарастване на средната оценка в сравнение със средната оценка на студентите (0,48). Различията от трети курс към магистърския курс при експертите е 0,94. Статистическата обработка на данните показва значимостта на това различие ($P < 0,001$).

Съпоставени, данните от Теста за самооценка и Експертната оценка показват разлика при трети курс. Средните величини от теста за самооценка, отнасящи се до разглеждания показател, са по-високи от оценките на експертите. Прави впечатление, че за четвърти курс средната експертна оценка (3,70) се доближава до оценката на студентите (3,83), а за магистърския курс тя е еднаква с тази на студентите (4,10) – фигура 2.

Различията в оценките на експертите и студентите от трети курс могат да се обяснят с липсата на опит, на специални знания и умения у студентите по проблемите на обучението, образованието и възпитанието в областта на публичната администрация. Впечатленията на студентите за специалността "Публична администрация", за спецификата на професията "администратор" на различните нива – парламентарно, президентско, Министерски съвет,

министерства, държавни агенции, комисии и изпълнителни агенции, областни и общински управи, кметства, населени места, организации от сферата на публичния сектор, са придобити предимно от лични контакти, неточни и непълни сведения за нея от първите две години от престоя им в УНСС, които формират, обикновено, повърхностно отношение към професията и известно надценяване на собствените сили. У студентите от четвърти курс и при бъдещите магистри отношението към административната професия се базира върху системни знания, получени за нея, при изучаването на специалните учебни дисциплини, при семинарите, разработването на проекти, курсови работи, стаж и практиката преди дипломиране. Студентите от магистърския курс са по-критични към себе си и към уменията да упражняват административната професия. Те съзнават, че общуването с гражданите, организацията, колегите и ръководителите, изпълняването на професионалните задължения изискват сериозна подготовка, теоретични знания, използване на добрия административен опит, всеотдайност. У тях вече има натрупани знания, умения и опит за професионална реализация. Наличието, макар и на скромни умения, улеснява и засилва професионалното формиране на бъдещите администратори. Желанието им да общуват с различни хора, да се реализират в професията, да постигат лични успехи, поддържа интереса им към работата, води към по-голяма задълбоченост в подготовката и цялостната им дейност.

За по-пълното разкриване на този показател, в Анкетната карта за студентите, е включен въпросът: "Приятно ли Ви е да общувате с граждани (непознати лица)?"

Отговорите на 68 % от третокурсниците, 82 % от четвъртокурсниците и 90 % от бъдещите магистри се свеждат до следното: "Приятно ми е да общувам с гражданите и представителите на различни организации, с бъдещите колеги, с рабо-

Статии

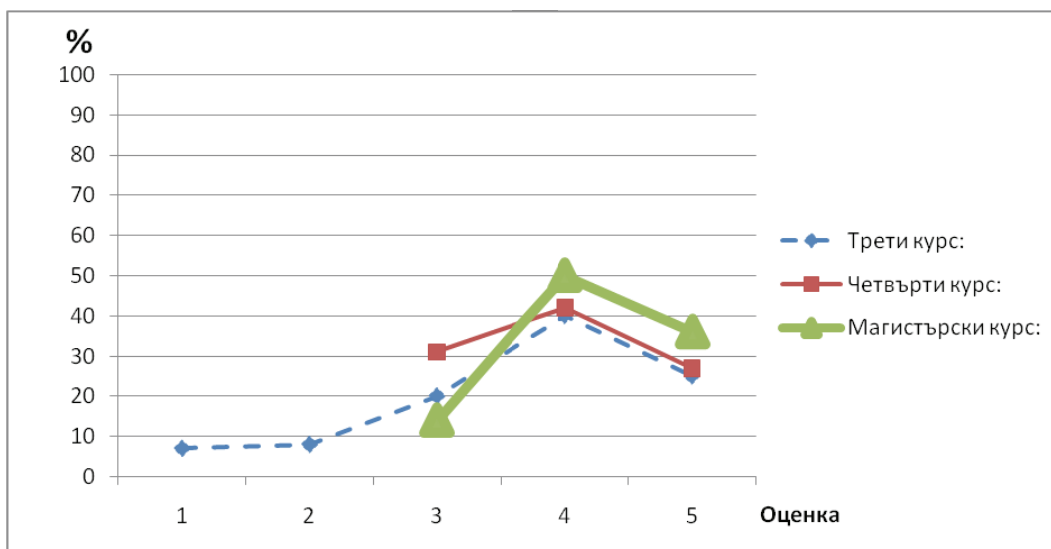
подателите, ръководителите на различно ниво". Сред отговорите, обаче, има и неопределени изказвания (22 % от трети курс, 14 % от четвърти и 10 % от магистърския курс). Тревожен е фактът, че има студенти от трети и четвърти курс, които изразяват определено негативно отношение към бъдещата професия, не им е приятно да общуват с непознати лица, с представители на различни организации, които търсят помощ, съвет, услуга от съответната административна служба. Все пак, успокояващо е, че няма студенти от магистърския курс, които да дават отрицателна характеристика на поставените въпроси.

II. Интерес към административната професия

Съвременните теоретични разработки, изследванията и практиката свидетелстват за водещата роля и значение на **интереса към професията**, за емоционалното отношение към нея, както при избора, така и при подготовката за нейното упражняване. Интересът към административната професия като динамичен комплекс от психични свойства и състояния е важен мотив и солидна предпоставка за ефективно обучение и въз-

питание на бъдещите професионалисти. Резом с това, е и техен резултат. Той прониква във всички функции на възпитателно-образователния процес в университета, обхваща всеки видим и невидим (само на пръв поглед) негов компонент. Съдейства за готовността на студентите към познание, развитие и възпитание, към изграждане на необходимия професионален образ на специалиста, готов да се труди в областта на публичната администрация. Затова е необходимо, според нас, да се проследи развитието му, в хода на подготовката на студентите в УНСС.

Интересите на студентите имат различен характер. Те се влияят от пол, възраст, вид средно образование, степен на възпитаност, вероизповедание, културно, образователно и възпитателно въздействие на семейството, наличната ценностна и нормативно-оценъчна система у личността. Някои от студентите влизат в УНСС в резултат на целенасочена, дълга и упорита подготовка. Това става, когато са налице силни, действени интереси, проявени по различен начин още в училищна възраст. Тези устойчиви интереси водят младежите към желаната професия без психичен стрес. Има

Фигура 4. Интерес към административната дейност (по данни от Теста за самооценка)

Статии

и студенти, които притежават широки, но неустойчиви интереси. Те искат да бъдат студенти, да придобият висше образование. За тях интересът към административната професия предстои да се създава и развива в университета. Това няма да е трудно, ако в тях е налице желание за учене и овладяване на програмния учебен материал.

Има и други студенти – студенти, които силно желаят да работят в системата "Публична администрация", но по стечение на обстоятелствата са приети в друго висше училище, в друго направление в УНСС, а по-късно и в друга, напълно различна специалност. Това е, според психологическите изследвания на интересите на личността, възможност да се задълбочи противоречието между осъщественото и желаното или по-късно да се създаде интерес към записаната специалност, но дълго време да се изразява съжаление за пропуснатите възможности за реализация в областта на публичната администрация.

В университета се изменят и задълбочават интересите към бъдещата професионална дейност, те придобиват гъвкав

Формиране на отношението на студентите

характер и измерение. Формирането на интереса към административната професия е дълъг и сложен процес.

Данните от Теста за самооценка, по разглеждания показател, са обобщени във фигура 4.

У 15 % от третокурсниците липсва интерес към административната дейност. При студентите от четвърти курс и магистратурата това отношение е напълно преобладаващо. От третокурсниците 20 % имат неопределено отношение, 31 % от четвъртокурсниците и само 14 % от бъдещите магистри изразяват подобно отношение към избраната професия.

Положителен и решаващ е фактът, че у преобладаващото мнозинство студенти ясно е изразен интересът към административната дейност. Общият процент, изразяващ положително отношение, проявяващо се в интерес към бъдещата професионална дейност, е възходящ: 65 % от студентите в трети курс, 69 % от студентите в четвърти курс и 86 % от студентите в последния курс.

Таблица 1. Интереси на студентите-бъдещи администратори (по данни от Картата на административните интереси)

Курс	Брой студенти	Силен интерес		Умерен интерес		Слаб интерес		Бал = $\frac{\text{Брой} +}{100}$	
		Брой	%	Брой	%	Брой	%		
Трети	100	10	10	72	72	18	18	20.13	$\frac{2013}{100}$
Четвърти	100	39	39	58	58	3	3	24.75	$\frac{2475}{100}$
Магистърски курс	100	65	65	34	34	1	1	30.06	$\frac{3006}{100}$

Статии

Резултатите от проучването с Картата на административните интереси (таблица 1) също отразяват динамиката на административните интереси на студентите от трети към последния курс на обучение в УНСС, специалност "Публична администрация": съответно, бал за трети курс – 20,13, 24,75 – за четвърти курс, и 30,06 – за магистърския курс.

Според експертите (фигура 5), у преобладаващата част от студентите от трети курс, отношението към административната професия, проявено в интерес към нея, е неопределено – 52 %, по-скоро отрицателно, отколкото положително – 14 %, и отрицателно – 8 %.

Това ни дава основание за безпокойство относно предварителната подготовка и нагласа за упражняване на административната професия. Все пак, студентите в първи и втори курс получават знания по някои дисциплини от учебния план на специалността "Публична администрация", полагат изпити, разработват реферати, подготвят се за семинарни упражнения.

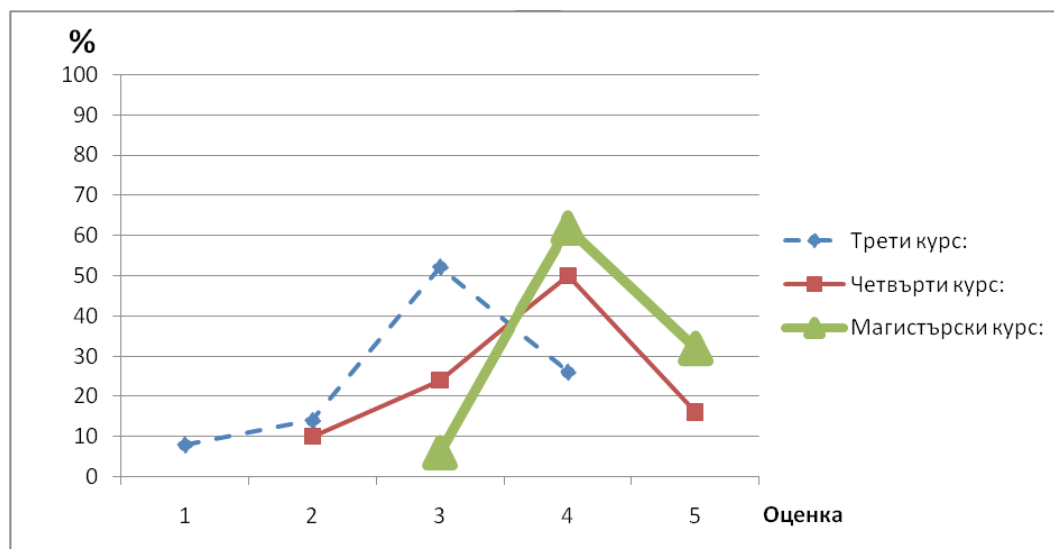
Необходимо е, според нас, още от първи курс да започне упорито професионализи-

ране на бъдещите специалисти от направление "Администрация и управление", тъй като и трите специалности в направление са твърде близки по специфика и възможности за професионална реализация. Трябва да се помисли и за реорганизация на приема в УНСС, тъй като административната професия е специфична, с особено място в света на упражняваните професии и изисква себеотдаване, упорит труд и непрекъснато самоусъвършенстване.

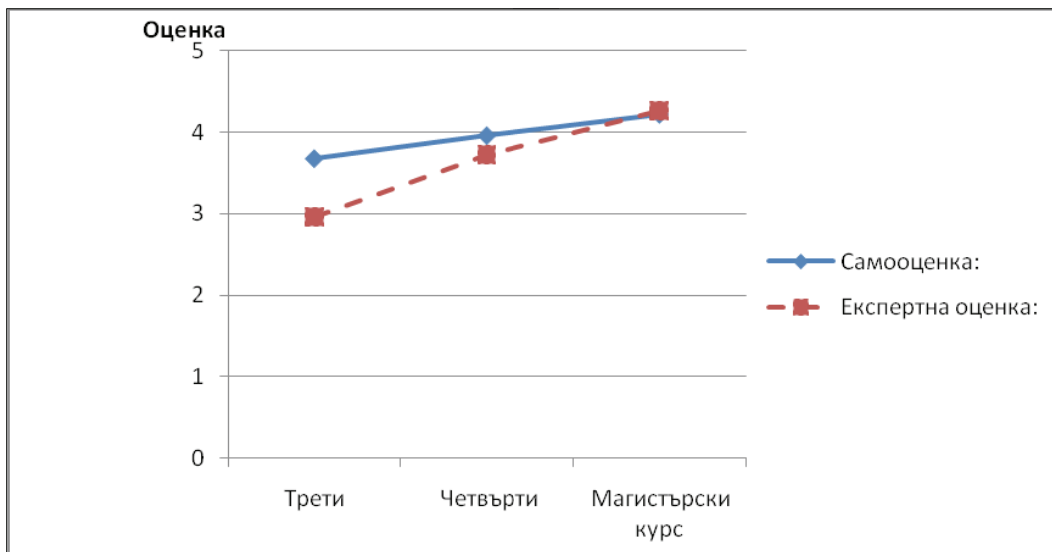
Според експертите, близо една четвърт от студентите четвъртокурсници имат неопределено и по-скоро отрицателно отношение към професията (съответно: 24 % и 10 % посочват оценки 3 и 2). Това ни навежда на мисълта, че в учебните планове и програми, в лекционната работа, в семинарните упражнения, стажът и практиката има сериозни пропуски в това отношение.

Преобладаващи за магистърския курс са оценките 4 и 5 (94 %).

В оценките си за последния курс експертите са категорични. Водещо, според тях, е отношението с оценка 4 – 62 %, пред оценка 5 – 32 %.

Фигура 5. Интерес към административната дейност (по данни от Експертната оценка)

Фигура 6. Интерес към административната дейност (по данни от Теста за самооценка и Експертната оценка)

Според експертите, броят на студентите, даващи позитивна характеристика за разглеждания показател, от трети към последния курс се увеличава (26 %, 66 %, 94 %), а намалява броят на студентите, проявяващи негативно и безразлично отношение към административната професия (74 %, 34 %, 6 %). Това е значителен успех на университета, факултета и катедрата и гаранция за добра професионална изява в бъдеще.

Средните оценки на студентите от Теста за самооценка от всички курсове (фигура 6) също отразяват динамиката на психичната готовност за административен труд, проявена в интереса към него. Те са следните: 3,68 за трети курс, 3,96 за четвърти курс и 4,22 за студентите магистри. По-съществени и чувствителни са различията и нарастването на средната експертна оценка: от 2,96 за трети курс тя достига до 3,72 за четвърти курс и 4,26 за магистърския курс.

Нарастването на средната оценка от Теста за самооценка от трети към последния курс е 0,54 ($P < 0,01$), а на експертната оценка е 1,30 ($P < 0,01$).

Докато за трети и четвърти курс средните експертни оценки са по-ниски от средните оценки на студентите, то при магистърския курс средната експертна оценка е по-висока от средната оценка на студентите (4,26 е средната експертна оценка, а 4,22 е средната оценка от Теста за самооценка).

Най-вероятно, студентите от трети и четвърти курс, все още, не разбират характеризирания показател "интерес към административната дейност". Затова техните оценки са твърде високи, докато експертите са по-резервирани, но и по-обективни.

В последния курс студентите са натрупали теоретико-приложен опит – преминали са целия теоретичен и практически курс на обучение, запознали са се с работата на специалисти от различни административни служби, в резултат на което у тях са по-изяснени, по-точни и конкретни положителното отношение към професията и интересът към нея. Някои от следващите магистратура вече работят като административни служители в различни области на цен-

Статии

тралната и регионална администрация или в администрацията на организациите от публичния сектор. Те проявяват също така по-голяма критичност и възискателност към себе си. Затова оценките им са близки, дори и по-ниски от тези на експертите.

Отговорите на поставените в Анкетната карта въпроси: "Интересна ли е, по Ваше мнение, административната професия?" и "В какво се изразява интересът Ви към административната професия?", потвърждават резултатите, получени от Теста за самооценка и Експертната оценка.

Отговорите на първия въпрос са категорични: "Административната професия е трудна, но интересна" – 60% от студентите от трети курс, 86 % от четвърти курс и 97 % от бъдещите магистри. "Административната професия е скучна" за 27 % от третокурсниците и за 7 % от четвъртокурсниците. Безразлична е за 13 % от студентите в трети курс, за 7 % от тези от четвърти курс и за 3 % от магистрите. Интересът към професията на администратора се изразява, в най-голяма степен, в "интерес към работата на административните служители", в "общуването с хората", във възможността за "активно участие в живота на обществото и населеното място".

На въпроса "Кое Ви привлича и кое не в бъдещата Ви дейност в областта на публичната администрация", 34 от третокурсниците са привлечени от работата с граждани, общуването с различни хора и организации; 24 – от възможността да видят резултатите от своя труд, и т. н. Не са удовлетворени от: недооценяването на обществената ѝ значимост – 20 души; сериозната умора, която, често пъти предизвиква – 10 души; липсата на условия за постоянно творчество – 10 души; невъзможността за участие в научна дейност – 8 души, и т. н.

Студентите от магистърския курс отбелязват, че са привлечени от: възможността да видят резултатите от своя труд – 56 души; работата с граждани, общуването с различни хора и организации – 54 души; това, че работата изисква постоянно творчество – 52 души; възможността за самоусъвършенстване, за личностно израстване – 46 души; и т. н. Не ги привлича: голямата професионална заетост и липсата на свободно време – 14 души; незадоволителната работна заплата – 14 души; еднообразието в административната дейност – 6 души; и т. н.

И така, при сравнително нисък интерес към бъдещата професионална дейност, при незадоволително ниво на административните интереси започва и протича обучението в трети курс. Високите стойности в тази област са при магистърския курс. Студентите показват затвърден и уверен професионален интерес. За да се преодолеят някои слабости в обучението в специалността, умело трябва да се използват нови форми и методи във възпитателно-образователната и научно-изследователската работа със студентите – студентски конференции, професионални четения, срещи с представители на различните видове административни длъжности в системата "Публична администрация", летни стажове и практики. Развитието на интересите зависи от емоционалното подкрепление в процеса на съзнателната дейност, от създаването на административни ситуации, в които студентите – бъдещи администратори, са преки участници. Така у тях се проявява действено отношение към обектите. От първите дни на обучение в специалността е необходимо студентите да се включват в система на постоянно разширяващи се взаимоотношения, които

разкриват спецификата на административния труд, разширяват представата за същността на професията.

III. Удовлетвореност от избора на бъдещата административна професия

Удовлетвореността на студентите – бъдещи административни служители, от избраната професия е друг важен показател на емоционалната сфера на отношението към дейността. Осъзнатата удовлетвореност се поражда от високата вътрешна мотивация и нагласа за дейност. Тя е и условие за професионално развитие и готовност за труд. Състоянието на удовлетвореност формира самочувствието на бъдещия професионалист.

Анализът на количествената характеристика в динамиката на удовлетвореността от избора на административната професия, диференцирана по курсове, дава следните резултати (таблица 2).

Таблица 2. Динамика на удовлетвореността от избора на бъдещата административна дейност

Курс	Ку	Ю
Трети	0,36	5
Четвърти	0,53	76
Магистърски	0,68	92

Повишението на Ку при прехода от трети към последния курс е статистически достоверно. Нарастването от 0,32 е успехът на катедрата и специалността по привличане на кандидат-студенти към направление "Администрация и управление", и по-конкретно към специалността "Публична администрация".

В трети курс удовлетворените от избора са 5 пъти повече от неудовлетворените, в четвърти курс те са 76 пъти, а

при студентите от магистратурата – 92 пъти. Преведените данни говорят за сериозно нарастване на общия Ю на студентите от първия изследван курс към последния от перспективата да станат администратори.

При съпоставяне на данните от изследвания показател от Теста за самооценка и Експертната оценка (фигура 7) се вижда тенденцията за повишаване на средните оценки. Нарастването на средната самооценка от трети към последния курс е 0,64 ($P < 0,01$), а на средната експертна оценка – 1,14 ($P < 0,01$), което е статистически значимо.

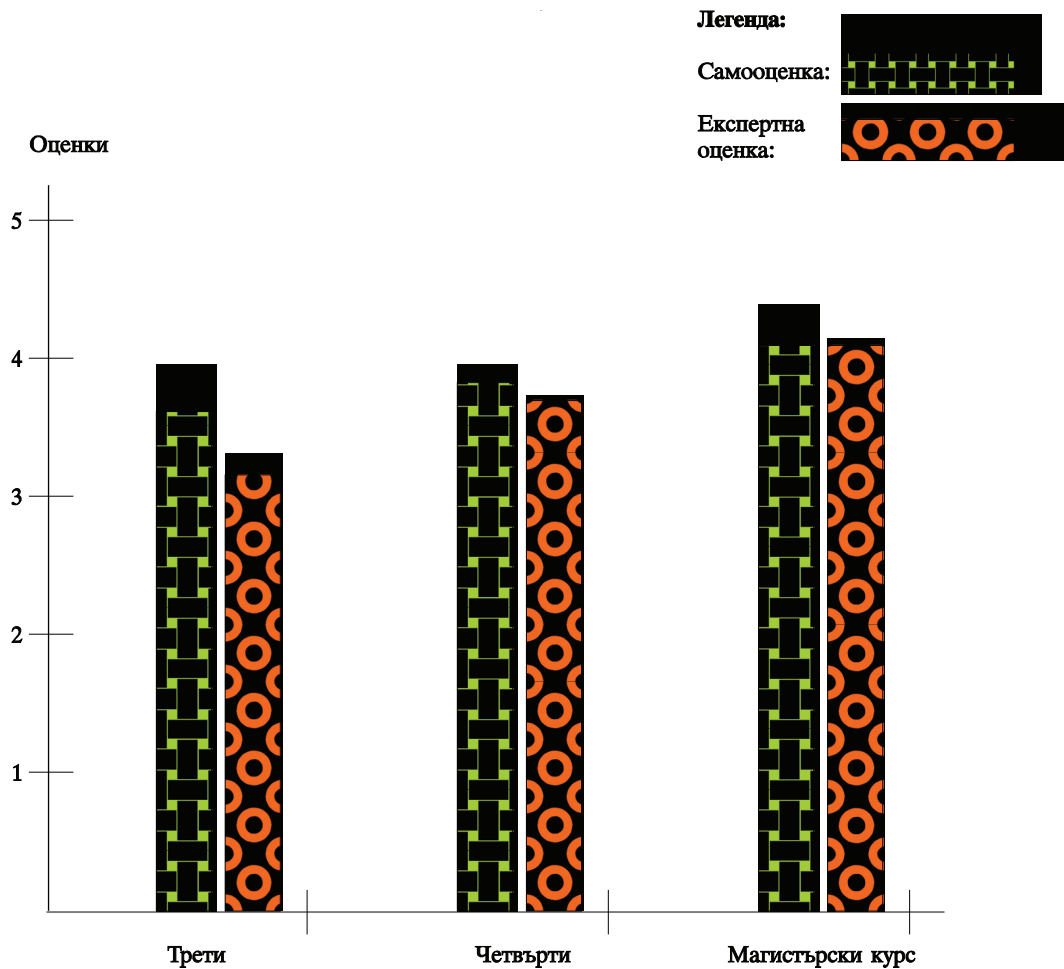
Отговорите на въпроса: "Удовлетворени ли сте от избраната професия?", включен в анкетната карта, потвърждават тенденцията за изменение на удовлетвореността от избора, и то в положителна насока от трети към последния курс – от 9 % през 22 % до 40 %. Най-силно изразена е удовлетвореността при студентите от магистърската програма (40 %). Няма студенти от тази програма, които да дават категорично отрицателен отговор.

Заключение

Още в хода на професионалната подготовка в УНСС бъдещите административни служители усвояват структурата и съдържанието на професионалния административен труд и изразяват различно отношение към него.

Необходима **предиумпозитивна** за формирането на административно майсторство у бъдещите професионалисти, според нас, е наличието на психична готовност за упражняване на този труд. Трайното насочване на студентите към административната професия е актуална и отговорна задача, стояща пред ръководството на

Статии

Фигура 7. Удовлетвореност от избора на бъдещата административна професия (по данни от Теста за самооценка и Експертната оценка)

УНСС, на факултет "Управление и администрация", и най-вече, на всички преподаватели от катедра "Публична администрация и регионално развитие". От нейното правилно решаване зависи, до голяма степен, състава на бъдещите административни работници във всички области на националната система "Публична администрация"; по-нататъшното преустройство на нашата администрация, съобразно изискванията на новия публичен мениджмънт, намерил приложение и място в дейността

на административните структури в САЩ и страните от Обединена Европа.

Психичната готовност за административен труд е решаваща и определяща за целия адаптационен процес, силен двигател при предварителната подготовка на студентите по време на процесите на обучение, възпитание и развитие на личността на бъдещите специалисти.

Психологическият анализ показва, че формирането на психична готовност за труд у бъдещите администратори е сло-

жен, цялостен, единен и неразривен процес на подготовка, на съвместна дейност на студенти и преподаватели.

Необходимо е **формиране у студентите на умения, навици и привички** за използване на различни психични средства (вербални, невербални, поведенчески) и приложението им (съставяне на психичен портрет, психологическо наблюдение, визуална психодиагностика, установяване на психичен контакт, целенасочено психично въздействие върху гражданите и представителите на организациите, които търсят и потребяват публични услуги), при решаване на трудни, от психологическа гледна точка, задачи и административни въпроси.

У студентите е необходимо **изграждането на умения за справяне с проблемите във всяка професионална ситуация**, създаваща напрежение, конфликт от противопоставяне и агресивно поведение на граждани, организации или колеги.

Емоционалните (чувствените) нагласи на студентите към административната

професия са най-конкретизирани в сравнение с останалите, тъй като засягат чувствата като специфичен психичен процес. Те, от своя страна, като своеобразно специфично отражение на действителността, намират израз в субективното отношение на личността към външната среда – общуване, професия, дейности, както и към самата себе си.

Основен структурен елемент на ефективното управление на човешката дейност е **лидерството. Търсенето, създаването и изграждането на лидера трябва да се реализира непременно още във висшето учебно заведение**. Още от първите срещи, разговори, различни форми на общуване преподавателите от катедрата трябва да търсят настоящите и бъдещи лидери, да стимулират и подкрепят тяхната дейност, насочена към сплотяване на студентската група, към изграждане на отговорно поведение по отношение на спазване на академичния ред и дисциплина.